

Særnummer 18, April 2015

Foreningen Svend Gønge

Stiftet onsdag den 12. juni 2008

Pro honore patriae

Foreningen Svend Gønge

Svinøvej 42,
Køng,
4750 Lundby

jens@hallqvist.dk

www.svend-goenge.dk

Bestyrelse:

Formand:
Jens Hallqvist

Næstformand:
Ole Ib Hansen

Kasserer:
Jens Hallqvist

Sekretær:
Jens Beck

Øvrige bestyrelsesmed-
lemmer:
Gunnar Stobbe
Chris Hermansen
Ingegerd Riis
John Gravesen
Web master

Redaktion:
Jens Beck.

svendgoengepoulsen@gmail.com

Svend Gønge, Svend Poulsen, Svend Povlsen, Svend Poulsen Gønge, Svend Gyng, Svend Gjønge.

Dette er blot nogle af de hyppigst anvendte stavemåder for vor helt og centrale person.

Den fiktive Svend...

Vi møder ham første gang her i Carit Etlars roman fra 1926:

I skoven

I den sydlige del af Sjælland, på den lille halvø, som runder sig ud mellem Præstø Bugt og Stege Strand, ligger ruinerne af en gammel herreborg, der ifølge sagnet skal være anlagt af sørøveren Joffne, efter hvem den også blev kaldt Joffneshoved, senere Jungshoved.

Dette sagns troværdighed synes at bekræfte sig ved den rå og plumpe stil, hvori slottet var bygget, ved de små, aflange vinduer, smalle døre og skydehullerne i de massive mure, endelig ved befæstningen med grave og volde, som omgav borgen på tre sider. Fra søsiden blev slottet om sommeren skjult af en bøgeskov; om efteråret derimod, når løvet var visnet, så man mellem træstammerne hist og her de yderste bønderhytter af landsbyen Staverby.

Indad mod land forenede Jungshoved skove sig med Ørremandsgård og omkredsede den smalle vig, der skærer sig op i landet fra havet. Egen og bøgen udbredte under deres udstrakte grene et bestandigt halvmørke, mens ellebuske og brombærranker næsten spærrede vejen mellem træernes stammer. Kun på to steder blev dette mørke afbrudt; det ene i retning af Jungshoved, hvor man så en høj skrænt, hvis træer var blæst omkuld. Langs med stranden havde man senere sat et risgærde, og noget længere inde lå et bondehus, der blev kaldt Jægerhytten. Den anden lysning faldt dybere inde i skoven, ved en lille sø med stejle, rørbevoksede bredder. Ved den ene side af søen lå en kæmpegrav, overgroet med bregner og omkredset med store gråsten. Folk holdt ikke af at dvæle i dammens nærhed; herregårdsskytterne i Jungshoved og Ørremandsgård foretrak at gøre en omvej, når deres ærinde førte dem igennem denne del af skoven, efter at solen var gået ned.

En dag i begyndelsen af vinteren 1657 genlød disse skove af hundeglam, skud, hornmusik og den forvirrede larm, der betegner et muntert jagttog. Fra den tidlige morgenstund var skoven blevet

gennemsoget af de omkringliggende landsbyers bønder, der var fordelt som klappere, for at drive vildtet ud af tykningen ind i de mere åbne dele af skoven, hvor jagtselskabet havde forsamlet sig. Den foregående dags aften var der nemlig kommet fornemt besøg til Jørgen Reertz på Jungshoved.

Det var kong Frederik den Tredies dronning, Sophie Amalie, som gæstede slottet.

Efter at krigen med Sverige var blevet bestemt på rigsdagen i Odense, tog kongen til Skåne, på hvis grænser de danske kæmpede mod Steenbuk. Da han straks efter fik underretning om den stridbare Karl Gustavs uformodede og hurtige march op igennem Holsten og Jylland, blev de skånske tropper ført over til Sjælland og Fyn for at dække disse øer; selv tog kongen med et skib fra Falsterbo over til Præstø, hvor der skulle anlægges en skanse.

Dronningen rejste på samme tid med følge fra Ibstrup, det nuværende Jægerspris, for at tage mod sin gemal på Jungshoved. Kongen var endnu ikke kommet, og for at fordrive dagen var det, at jagten denne dag fandt sted i Jungshoved

og Oremandsgårds skove.

Inde i skoven løb en smal sti nedad mod Gravdammen og fortsattes derfra langs bredden af den smalle fjord, som ovenfor blev nævnt, og som kaldes Noret. Ved denne sti sad en mand på hug bag en gammel egestamme. En luntebøsse med et ualmindelig langt løb stod støttet op til træet, mens han bøjede sig mod jorden og kastede et spejdende blik hen over vejen foran sig.

Hans kulsorte, små og levende øjne syntes at trænge til den dybeste grund af alt, hvad de dvælede på. Hans pande var høj bred og røbede mod og ærlighed, hvilket sidste træk dog igen forstyrredes af det snu og listige smil, der spillede omkring hans læber. Mandens ansigtsfarve var mørk, håret sort og næsten skjult af en høj-rød, strikket hue. Hans dragt bestod i en ugarvet fåreskindskofte, der vendte ulden udad, og korte lærredsbenklæder. Et stykke af en kohud tjente i stedet for sko og var bundet sammen over fødderne med snore. Omkring livet havde han et læderbælte, hvori der stak en bredbladet kniv.

Flere timer havde denne mand tilbragt bag egestammen uden at forandre sit en gang valgte ubekvemme sæde. Solen sank ned bag skoven. Øvre fra Allerslev hørte man kirkeklokken ringe fem. Manden blev siddende tavs og ubevægelig. Kun et øjeblik, da der inde fra krattet lød en raslen i løvet, fo'r han i vejret, greb sin bøsse og pustede asken bort fra luntens afhanen. Straks efter kom en råbuk i lette og hurtige spring ud af krattet, hævede hovedet og så sig omkring til siderne, derpå vendte den sig og fór med et spring tilbage igen ind på stien, hvis forskellige bugter straks efter skjulte den for skyttens spejdende blik.

Manden rejste sig, plukkede et bøgeblad, satte det for munden og efterlignede dermed flere gange det skrig, som hinden i løvfaldstid udstøder, når den kalder på bukken, og som jægerne så skuffende forstår at efterligne. Denne list blev heller ikke uden virkning. Råbukken kom langsomt nedad mod stedet, hvor manden lå, og gik forbi træet. Man hørte et skud, flere gange gentaget af ekkoet nede fra bakkerne omkring Gravdammen, og råbukken styrtede. Skytten stak først bøssen om bag en busk, sprang derpå hen til råbukken og drog den ind over stien, hvor han skjulte den under et lag løv.

""Ilde gik det dig, og vel var det", mumlede han.

""Fordi alle munde trænger til mad og fattigfolk kan ikke æde hø. En køn begravelse har jeg nu besørget, og der skal du ligge, til i aften dit herskab drager hjem fra skoven. Blot Svend ikke får nys om, hvad her er bedrevet; han er en striks mand og farer ikke med lempe."

Han skjulte sin bøsse i et hul i egestammen og vendte sig for at gå, men standsede pludselig og lyttede. Straks efter kom en mand til syne på stien og gik hen imod ham.

""Eja!" mumlede skytten, ""der har vi for skam Svend Gjønge; jeg tænkte det nok."

Den kommende var en stærkbygget mand, klædt i en kofte af mørkegrønt vadmél, gule hjortelæders benklæder og støvler af brunt læder. Han bar en hirschfænger om livet og havde kastet sin bøsse over den højre skulder.

""Gudsfred og godaften, Svend!" udbrød skytten, så snart han fik øje på den anden, og med en så venlig betoning, som det var ham muligt.

""Gid fanden annamme dig, Ib, for hvad godaften du har forskyldt," svarede Svend. ""Ved du ikke, at det koster livet at øve krybskytteri her, især på en tid, da Hendes Nåde dronningen jager inde i skoven?"

""Herre Gud! Hvor du tager på vej!" ytrede Ib med en forstilt ærlig mine.

""Det var langt fra mine tanker at drive skytten her; du ser jo, at jeg ikke engang har bøssen med mig."

""Åh, den kom vel for en dag, når vi ret ville se os for. Jeg mener dog, jeg skulle kende knaldet af min egen bøsse, som jeg bar skænket dig til min fortræd."

""Alligevel må det være en anden, der skød," svarede Ib, beroliget ved at finde Svend mildere stemt, end han havde formodet.

""Jeg gik til skovs i dag for at søge nogle enebær til den kloge doktor oppe i Præstø, dem han bruger til sine salver."

""Hvad mener du da, at dette mærke betyder?" spurgte Svend og pegede på en blodplet i løvet, hvor råbukken var falden.

""Ja, nu tror du mig vist ikke, men jeg fik før så stærk et næseblod, at jeg knap nok har forvundet det endnu."

""Og løvbunken derinde!" vedblev den anden, idet han pegede på stedet, hvor råbukken lå skjult.

""Siden du også har set den, så får jeg vel gå til bekendelse," ytrede Ib med et polisk smil.

""Da du siger det, er det så; et lille bitte råkid har jeg skudt. Det er min synd."

Svend gik hen til stedet og skød løvdyngen til side med skæftet af sin bøsse, hvorved råbukkens horn kom til syne. Ib indså nu, at han ikke kunne redde sig længere uden ved at levere et hovedslag.

Han tog mod til sig, forandrede den ydmyge tone, hvori han hidtil havde talt, og udbrød:

""Nu da! - jeg har skudt en buk, men hvorfor er du så bøs for det, Svend? - Du er min egen svoger og kender helt vel de vilkår, en fattig mand som jeg må friste. Føden skal jeg bjærge, som jeg orker bedst; jeg lider sult nede i hytten.""

Svend Poulsens levnedsløb...

1610:

Antagelig født som husmandssøn i Skeinge ved Skeingesøen i Verum Sogn i Vester Gønge Herred,.

1625-29:

Krigstjeneste i Tyskland:

Krigstjeneste i Holland som Gefreiter under velbårne Holger Rosenkrantz

Formentlig ”Drabant og Kgl. Tjener” hos Chr. 4., måske i kongens personlige livvagt af Gønger.

1641:

I tre måneder formentlig Gefreiter ved Major Dunbars kompagni i Halmstad i Halland.

1643-45:

Korporal ved Kaptajn Hans Petersens kompagni sammesteds.

Sergent ved et kompagni i Gønge Herred, derefter Fændrik ved et dragon-kompagni.

1645:

Ved freden i Brømsebro blev Øsel, Gotland, Härjedal og Jämtland afstået for altid, og da Halland blev afstået til Sverige for 30 år, var SP i realiteten Svensk undersåt i samme tidsrum. SP var nemlig blevet gift og havde fået hus i Halland med enken efter en Løjtnant Lauritz Christensen, som havde ekcenseret bønderkarlene i Laholm Len. Formentlig havde han også arvet hans bestilling. Stedsønnen hed Niels Lauritzen. SP nævnes som ”borger udi Laholm og bosiddende i Knærød.

1657:

SP har tilbudt at hverve et kompagni dragoner, og en måned inden den Danske krigserklæring 1. Juni 1657 tager den Danske kommandant i Helsingborg imod tilbudet. 10. juni var kompagniet allerede oppe på 50 dragoner, 9 befalingsmænd og hans stedsøn som mønsterskriver og fik på denne dag overrakt fanen og svor faneeden i Helsingborg. Kompagniet fik kvarter i Engelholm. SP opererer på Hallandsåsen, der med sine store bøgeskove, slugter og kløfter er velegnet til partisanrig. Mange træfninger med Svensken, der kender ham udmærket som ”den bortrømte, menederske borger og hallandske rebel, den snaphanen Sven Pålzen”. – Og det havde de jo ret i.

28. december får SP Kgl. bestalling som Dragoner Kaptain.

1658:

26. februar underskrives Roskildefreden. I. Carl Gustav Krig slutter. Skåne, Halland, Blekinge, Bornholm, Hven, Bohus Len og Trondhjems Len afstås til Sverige, og SP går med sit kompagni over isen til Nordsjælland.

3. marts opløses dragonkompagniet, der i krigen har haft tab på 45 mand. Da kompagniet var på sit højeste, bestod det af: Fændrik Oluf Pedersen, Våbenmester Karl Ennertsen, Sergent Peder Mikkelsen, Gefreiterkorporal Knud Andersen, Mønsterskriver Niels Lavridsen, fem korporaler, ti gefreitere, Tømmerslager Anders Bendtsen, 100 dragoner. Alle overlevende er utvivlsomt fulgt med til Sjælland.

SP forsikres om kongelig nåde; der er ikke penge til andet lige nu. 10. juli søger Fr. III at give ham fiskeriet i Esrom Sø, men det var allerede bortlovnet til en anden. SP har også evakueret kone og børn til Sjælland. I henhold til Københavns mandtalslister for 1658 har Cap-

tejn Svend Povlsen logeret hos Skredder Jens Jensen i Pilestræde.

7. august udbryder II. Carl Gustav Krig, da Carl Gustav med sin hær går i land i Korsør og går mod København, som han indeslutter.

SP samler sit gamle kompagni, og 27. august bliver de krigsvante folk fordelt til tre andre enheder for at forstærke disse. Det står ingen steder, men forinden har SP helt sikkert til den kommende ekspedition udvalgt 15–20 af sine bedste folk til at danne kernen i den nye styrke, han skal opstille ude i Sjælland.

22. august får SP et kongebrev til Sjællands almue for at rejse den til kamp mod Svensken. Samme dag udsteder kongen et beskærmelsesbrev til SP med løfte om at forsørge hans hustru og børn, ”dicris Liiffs Tiid”, hvis han ”schulle bliffue shut og omkommet”. Familien efterlades formentlig i København.

Kongebrevet siger intet om, hvor på Sjælland SP skulle rejse almuen, han havde altså helt frie hænder. Det ville være logisk at begynde i Nordsjælland, som SP og hans folk kendte gennem det sidste halve år siden freden, og i flg. svenske beretninger førte han da også partisankrig der i krigens første dage, men det svenske militære tryk var stort i Nordsjælland, så Kronborg faldt allerede 6. September.

I Sydsjælland så det derimod anderledes ud. Der var ikke større svenske styrker Syd for Køge, og Langeland, Lolland, Falster og Møn var endnu på danske hænder, så SP kunne få støtte derfra, hvad han også fik.

Strategien bag at lade SP rejse Sjællands almue var, at tvinge Svensken til at tage tropper fra belejringen af København for at nedkæmpe SP's partisaner, hvorved det militære tryk på byen ville blive mindre, og det ville så vare længere, før stormen kunne iværksættes, og danskerne arbejdede af alle kræfter på at udbedre de forsømte forsvarsværker.

22. august Kongebrevet om at rejse Sjællands almue.

24. august SP's (beregne) afgang fra København.

22. september indberetter Christoffer Lindenow, Lensmanden på Nykøbing Slot, til Danske Kancelli om angrebet på Vordingborg Slot.

22. oktober skriver Fr. III til lensmanden om at skaffe SP, hvad han behøver af krudt og ammunition samt to små kanoner, hvis det kan lade sig gøre, men på det tidspunkt var SP på Nyord og var velforsynet fra fjenden med alt.

22. august, Kongebrevets dato, lyder mere sandsynlig som også dette brevs dato.

5. november indberetter den Svenske kommandant i Køge, Oberstløjtnant J. Stahl, at Kaptajn SP er på Nyord med 20, måske 70 snaphaner.

En Svensk Oberstløjtnant Buchwaldt i Vordingborg skriver, at hans oldefar forgæves havde forsøgt at komme både til Nyord og Møn.

1659:

Januar 1659. Indberetning fra Svenske Kommissarius Gutheim, at ”Snaphaneføreren SP, hvis folk der går og passer vagterne på Møn og tærsker for bønderne, er nok på vej til København.

11. februar. Stormen på København, hvor SP menes at være i København. (Men ville han ikke have været mere værd i partisankrig i Nordsjælland i de første fem måneder af 1659 frem for at lade ham tage vagter på voldene?)

16. marts. Kongebrev om at SP skal ”tracteris lige med andre reformerede capteiner til fods”, hans aflønning i naturalier og penge.

15. juli. Ordre til proviantskriveren om at udbetale 18 rigsdaler i forplejning til SP, som skal følge Feltmarskal Hans Schack til Holstein og Fyn.

14. november var slaget ved Nyborg hvor SP formentlig deltog.

21. december foretog et parti danske ryttere et togt til Gisselfeld, hvor man erobrede en del heste, men der vides ikke, om SP var med.

1660:

Opererede SP efter slaget ved Nyborg og frem til fredsslutningen 26. maj i Nordsjælland,

hvor han vel ville gøre mest nytte, eller var han stadig med Schack?

26. maj slutter II Carl Gustav Krig. En af SP's bedste folk, Laurits Hemmingsen, henrettes samme dag ved Faxe og stejles.

17. august skriver Rigmarskal Johan Kørbitz til kongen, om ligene, der ligger overalt, må begravnes i kristen jord.

8. november bor SP i Hestemøllestræde i København hos Povl Jensen.

23. november. Efter indstilling til kongen fra sognepræsten i Vordingborg, Kristen Nielsen Spend, følger kongebrev til lensmanden på Vordingborg, Ulrik Frederik Gyldenløve, om at lade nedtage af stejlerne tre formodede snaphaner, henrettet af Svenskerne.

1661:

1. januar skriver SP til kongen og beder om, at Lauritz Hemmingsen nedtages af stejlen og begravnes i kristen jord, og 4. marts giver kongen lensmanden på Tryggevælde, Jørgen Reedz, ordre herom.

Til foreløbig afgørelse af det økonomiske mellemværende med kronen, lønninger udlæg, etc., får SP Lundbygaard kvit og frit på livstid, men den var øde, stærkt forfalden og uden besætning og redskaber. "Jordene vare meget af stene og grus bemængde og falder vidtløflige, men meget ringe frugtbare, som haver været beboerne til ruin, kort sagt en møggaard. Senere ejere fulgte da også hurtigt efter hinanden. SP brugte alle sine penge på at sætte gården i stand, men han var ikke landmand og meget væk fra gården, i København eller på rejse i kongens ærinde i Skaane og Halland. Lundbygaard var en gammel adelsgaard, en væbnergaard og nævnes i 1423. Den havde endnu tvende parker med den gamle borgvold imellem og lå, hvor teglværket nu ligger i Gl. Lundby.

1664:

11. oktober vidner SP til fordel for sin gamle kampfælle, Anders Bødker.

1666:

30. januar skriver SP til Fr. III, at han ikke kan klare sig på Lundbygaard.

14. februar søger SP sin gamle chef fra Nyborg, Feltherren Hans Schack om, at han må blive vagtmester over bønderne ved strandvagten i Tryggevælde og Vordingborg Len, men det bliver han ikke.

19. april befaler Fr. III Kammerkollegiet, at give SP endelig afregning og skøde på Lundbygaard.

10. maj er SP's forhandlinger med Kammerkollegiet afsluttede. Hans krav bliver nedbragt fra 1.623 til 1.303 rigsdaler. Kollegiet går sagen igennem med tættekam og stryger alle krav, der ikke er meget nøje dokumenterede, hvad der kan have været svært under krigen.

12. maj får SP skøde på Lundbygaard og en gård i Snesere for 1.303 rigsdaler; Kronen har genkøbsret til samme pris. SP får intet forærende, som det ofte fremstilles, men man bør erindre, at landet var totalt forarmet efter de to krige.

16. august skriver den Svenske resident (gesandt) i København, Gustav Lilliecrona, om SP's hemmelige rejser til Skaane og Blekinge i kongens ærinde; "SP, den navnkundige kaptajn for snaphanerne i sidste krig, rejser ofte derover i bondedragt, hvortil han skal være helt adroit".

1669:

8. marts blev gården i Snesere allerede solgt. Samme år solgte SP Lundbygaard til datteren Gertrud i et forsøg på at klare skærene.

1672:

I dette år måtte også Gertrud opgive Lundbygaard, og de flytter til et hus på Lundby Gade. SP vogter Gertruds gæs, men de flyver fra ham ind i Byvangen, så han må betale en rigs-

mark til oldermanden.

16. december bliver SP på Hammer Herreds Ting plaget med en gammel fordring fra Helsingborg fra dragontiden i I krig på 75 rigsdaler for ”kramvarer”, men frikendes.

1673:

27. marts. I Sjællands Stift efterlyser kongen, nu Chr. 5's gamle krigere med henblik på evt. forfremmelse. Amtsstueskriver Francke Meinertsen i Vordingborg var en hoven skrankepave, der indberettede, at han har søgt på Herredstingene, ”men ingen fundet uden en medaldrende person ved navn Svend Povlsen, som sig oppeholder udi Lundby i Hammer Herred, og som foregiver at have tjent her udi i riget i forrige krigstider for kaptajn over et kompagni dragoner. Og erbyder han sig fremdeles i Hans Majestets tjeneste, når det fornøden gøres”. - Det var dog kun 13 år efter krigen

5. april tog SP selv til København og afleverede et bønsskrift til Krigskollegiet.

26. april blev der ”af sær kongelig nåde tilstået Kaptajn Sven Povlsen Gynges af den kongelige kasse en årlig pension på 30 rigsdaler”. – Det er den eneste gang, SP kaldes ”Gynges”, men Gynges var en fællesbetegnelse for alle, der kom fra Danmark øst for Øresund, som vi i dag kalder alle fra Jylland for Jyder, før vi interesserer os for, om de kommer fra Vendsyssel eller Sønderjylland. 2/2-79 hører vi således om Lars Jyde.

I sommeren 73 fik SP gennem Hans Schack udvirket, at hans svigersøn, Hans Svendsen, gift med datteren Maren, fik lov til at blive boende på Prins Jørgens gård i Lundby, selvom han var barnefødt på et andet gods. Hans havde tjent under SP som dragon og snaphane.

I sommeren 73 bedrer SP's økonomi sig, og han har nu små udestående fordringer på 1–3 rigsdaler, som han må stævne debitorerne for at få inddrevet, og Hammer Herreds Ting giver ham medhold.

13. oktober dømmes SP ved Herredstinget til at betale gammel gæld fra 27 Marts 1658 i København på 41 rigsdaler + renter. Det var kort efter han var kommet til Sjælland med sine dragoner, samt kone og børn.

1675:

20. maj skriver SP til Chr. 5. og tilbyder på en måned at hverve et kompagni dragoner, nu det ser ud til en ny krig med Sverige. Da Kongelig Majestæt tøver, skriver SP igen.

4. september anbefaler Jørgen Bielke til Krigskollegiet, at der oprettes en kystvagt. Han foreslår SP til inspektion med vagt og havn, et alarmbål, på Stevns Klint.

11. september bliver SP ansat som kaptajn ved kystvagten på Stevns Klint, hvor han virker til den følgende sommer.

12. september erklærer Chr. 5. Sverige (Skånske) krig.

18. september kvitterer SP for en måneds besoldning. 10 rigsdaler + 20 rigsdaler af sin årlige pension på 30 rigsdaler.

1676:

13. Juli udnævnes SP til Major til Fods og bliver sat til at hverve folk til hæren. Mandskabet strømmer til den gamle Majors fane, og allerede tre uger efter har SP hvervet et kompagni (100-120 mand).

2. august udleveres til SP's Løjtnant Povl Smidt 12 skålpund (å ca. 500 gram) jagtkrudt og 24 pund pistolkugler.

1. november skriver en højtstående dansk officer i Landskrone, at ”Major Svend er rejst til København i dag”.

29. november ligger SP syg i København, hvor han kvitterer for sin pension.

20. december er SP's Løjtnant Povl Smidt blevet krigsfange hos Svensken.

1677:

I 77 giver SP møde på Baarse Herredsting for at vidne i en gammel sag angående

de vornedskabet for den tidligere gård i Snesere.

1679:

2. februar. Kyndelmissedag, fæstede SP bylaugets gildehus, og der blev holdt et stort gilde hos svigersønnen, Hans Svendsen i Lundby, hvor alle bymændene drak den tønne øl, SP havde givet i fæste. På hjemvejen fra gildet blev en af bymændene, Lars Jyde, helt uvane og lavede optøjer i Lars Skrædders gård, hvor han blandt andet slog vinduerne ud og råbte på mjød. På tinget, hvortil han blev stævnet, kunne han kun huske, at han havde været ”gennemdrukken” til majorens indgangsgilde.

1691:

18. maj nævnes SP i Hammer Herreds tingbog som ”Salig Svend Povlsen”.

- SP er altså død mellem 2. februar 1679 og 18. maj 1691, og er formentlig begravet på Lundby Kirkegård.

Denne fortegnelse er udarbejdet af Ivan G. Becker-Larsen for Foreningen Svend Gønge.